

УДК 378.03

Н. О. Тугай, к. філос. н.

РОЛЬ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Анотація. Автором докладно аналізуються чинники соціалізації сучасних студентів вищих технічних закладів освіти, яка повинна бути забезпечена методами навчально-виховного процесу; розглядаються можливості соціально-гуманітарних дисциплін у процесі формування духовної основи соціалізації майбутніх інженерів; аналізуються проблеми вищих технічних навчальних закладів у сфері викладання соціально-гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: соціалізація, навчально-виховний процес, технічна освіта, гуманізація, гуманітаризація, синергетична модель навчання.

Н. А. Тугай, к. филос. н.

РОЛЬ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ФОРМИРОВАНИИ СОЦИАЛИЗАЦИИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ ТЕХНИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

Аннотация. Автором подробно анализируются факторы социализации современных студентов высших технических учебных заведений, которая должна быть обеспечена методами учебно-воспитательного процесса; рассматриваются возможности социально-гуманитарных дисциплин в процессе формирования духовной основы социализации будущих инженеров; анализируются проблемы высших технических учебных заведений в сфере преподавания социально-гуманитарных дисциплин.

Ключевые слова: социализация, учебно-воспитательный процесс, техническое образование, гуманизация, гуманитаризация, синергетическая модель обучения.

N. A. Tugay, Candidate of Philosophy Sciences

THE ROLE OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE FORMATION OF SOCIALIZATION STUDENTS TECHNICAL UNIVERSITY

Abstract. The author analyzes in detail the factors of socialization of modern students of higher technical educational institutions, which should be provided by the methods of the educational process; the possibilities of social and humanitarian disciplines in the process of formation of the spiritual foundations of the socialization for future engineers; analyzes the problems of higher technical educational institutions in the field of teaching of the humanities.

Formation of socialization is education of active, creative approach to business building democracy and social progress. The content of the socialization concept in-

cludes education of the individual in the unity of its system components, the fundamental achievements of the social sciences.

A significant role in the process of socialization of students in the high school play of the department of social and humanitarian disciplines. They provide a comprehensive approach to this complex problem, forming the students' ideological culture and a deep understanding of the laws of social development. The theoretical basis of the formation and development of the socialization of future engineers, founded the teaching of the humanities, subsequently deepens and expands in the process of studying by students of profiling, vocational subjects, acquisition of skills of professional activity.

Desocialization engineering can be defeated only by subordinating science and technology human values and environmental imperatives, and engineering education - by bridging the gap between the social and technical culture and formation of the socialization of the engineering staff.

The transformation of science and technology a decisive factor in building the material and technical base of society serves the objective prerequisite for the growth of the role of scientific and engineering intelligentsia in economic, socio-political and spiritual problems of society's development. In connection with this problem of socialization training of future engineers is regarded as one of the central problems of university education.

Keywords: *socialization, educational process, technical education, humanization, humanirization, synergetic model of learning.*

Актуальність теми дослідження обумовлена потребами практики, насамперед, потребами підготовки покоління висококваліфікованих творців нової техніки та технологій, які б не тільки знаходились на рівні сучасних досягнень науки і техніки, були технічно конкурентоздатними, але й творили і створювали її виключно в парадигмі людського ставлення до природи і суспільства, тобто в контексті гуманістичних цінностей.

Постановка проблеми. Освічена особистість сьогодні – це людина, яка не лише механічно засвоїла професійні знання та отримала необхідні для фахової діяльності навички. Це насамперед людина, яка через осмислення загальнолюдських культурних здобутків (етносу, країни, світу), тобто культури минулого, здатна забезпечити історичний поступ суспільства, створюючи таким чином культуру майбутнього. Це людина, спроможна розрізнити у світовому бутті те, що залежить від її зусиль та можливостей і, відповідно, вплинути на наявні обставини, тобто побудувати власну життєдіяльність на підґрунті прийнятих у людському суспільстві норм та цінностей. Знання, здатне викликати до життя необхідну соціальну мудрість, неможливе без подолання шляху до організації власної свідомості, власної душі. Таке знання необхідно виховувати, звертаючись до внутрішнього світу особистості через розкриття її духовних ресурсів. Головна ознака сучасної невідповідності підготовки інженерних кадрів зазначеним вимогам не у тому, що технічна освіта відірвана від передового досвіду, виробництва і досягнень науково-технічної революції, а в її дегуманізації та декультуризації.

Криза освіти – це криза гуманістичної, культурологічної традиції розглядати людину виключно як мету, а не як засіб. На жаль, маємо констатувати, що головною функцією вищої школи став не розвиток творчої, духовно багатой особистості, а підготовка кадрів, тобто освіта зводилася і зводиться здебільшого до спеціального фахового навчання.

Зазначене посилює необхідність оновлення форм та методів вищої технічної освіти. Вкрай необхідно є зміна архітектури та змісту навчально-виховного процесу в технічному університеті в контексті посилення його культуротворчої спрямованості, актуалізації культуротворчого змісту природничих і технічних дисциплін. Однак навіть гуманітаризація інженерної освіти шляхом введення відповідних курсів і спецкурсів не матиме бажаного ефекту, поки не вдасться подолати технократичне мислення самих викладачів вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині існує досить багато теоретичного матеріалу, державних, авторських концепцій щодо розуміння ролі навчально-виховного процесу у формуванні соціалізації студентів. Серед українських вчених, які досліджували цю проблему, передусім, потрібно назвати О. Проказу, Е. Андрєєву, В. Будка, В. Гавеля, В. Горбаня, О. Дику, І.Доннікова, Г. Касяновича, Т. Князева, В. Корнієнка, М. Лукашевича, В. Моторіна та І. Макарова, Н. Победу, І. Оніщенко, В. Пятенко, Т.Резникову, Ф. Семенченко. З точки зору вказаних науковців саме гуманізація освіти розглядається як базовий методологічний принцип освітньої і національної державної політики в Україні, вона спрямована на формування людяного і систематичного мислення, є одним з головних засобів заповнення духовного вакууму в суспільстві, одним із основних джерел формування соціальної ідеології XXI ст. Більш того, її розглядають як одну з трьох науково-технічних революцій людства: перша була спричинена механізацією виробництва, друга – автоматизацією, третя народжується гуманізацією науки і техніки, різноманітних сфер діяльності суспільства, й гуманітаризацією освіти.

Виділення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Теоретичний аналіз наукових досліджень показав, що проблема впливу соціально-гуманітарних дисциплін та аналіз їх потужного потенціалу в соціалізації студентської молоді потребує подальшого ґрунтовного дослідження й аналізу.

Постановка завдання. На підставі аналізу наукової літератури з'ясувати ролі навчально-виховного процесу технічних університетів та його вплив на соціалізацію студентської молоді в умовах сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Навчання студентів технічних університетів вимагає значно більше уваги та має певну специфіку, адже за останні десятиріччя воно зазнало кардинальних змін та спричинило невідповідність між існуючою, усталеною, системою технічної освіти та сучасними вимогами суспільства до інженерної діяльності.

Проте, головна ознака невідповідності підготовки інженерних кадрів зазначеним вимогам не у тому, що технічна освіта відірвана від передового досвіду, виробництва і досягнень науково-технічної революції, а в її дегуманізації та декультурізації. Криза освіти – це криза гуманістичної, культурологічної традиції розглядати людину виключно як мету, а не як засіб. На жаль, маємо констатувати, що фактично головною функцією вищої школи став не розвиток творчої, духов-

но багатосторонньої особистості, а підготовка кадрів, тобто освіта зводиться до спеціального навчання.

Формування соціалізації інженера здійснюється під впливом різноманітних чинників, проте провідне місце серед них, враховуючи кінцеву мету випустити (в ідеалі) фахівця високої кваліфікації, посідає власне навчально-виховний процес. Що закономірно, оскільки, на це і повинна спрямовуватись освіта у технічних вищих навчальних закладах. Процес професійного становлення кожного студента, набуття ним фахової компетенції, проходитиме тим успішніше, чим вищою буде його здібність до глибокого і творчого засвоєння програмного навчального матеріалу. Зрозуміло, інтелектуальні здібності, а отже, і відповідні можливості кожного студента специфічні, але, як показує досвід викладацької роботи, за інших рівних умов більш високих результатів досягають, як правило, ті студенти, а згодом і спеціалісти, рівень духовної культури яких достатньо високий.

Положення вищої школи ускладнюється ще і тією обставиною, що вона має поєднати несумісне: підготувати професіонала, який працюватиме в умовах жорсткої конкурентної боротьби, і в той же час сформувати особистість, яка володіє світоглядною рефлексією та імунітетом проти бездуховності, проти найстрашнішої для людини загрози – втрати людяності. У технічних вищих навчальних закладах цей розрив можна подолати через актуалізацію культуротворчого змісту природничо-технічних дисциплін, тобто через подолання існуючого розриву між технічною та гуманітарною культурою. В даний час досягнення цієї мети можливе за рахунок двох шляхів:

- перший з них – це гуманізація самих дисциплін, викладання їх з урахуванням історії розвитку науки і техніки, історії відкриттів, боротьби ідей, порівняння світогляду учених, виявлення внутрішнього зв'язку між науками про природу та науками про людину;

- другий шлях полягає у розробці якісно нових міждисциплінарних курсів типу “Філософія техніки”, “Методологія інженерної діяльності”, “Технічна естетика”, “Інженерна психологія” та ряду інших. До зазначених шляхів необхідно додати ще один: прагнення гуманітаріїв до ознайомлення хоча б у загальних рисах із сучасною наукою і технікою, особливо з ІТ-технологіями та технічним забезпеченням інформаційних процесів. Але всі ці напрями упираються в одне: у необхідність розробки загальної концепції інженерної освіти, яка б відповідала непростим реаліям сьогодення. У галузі педагогічної теорії це – потреба у розробці методологічних програм, міждисциплінарних і загальнокультурних аналогів, що створюються на базі вищих навчальних закладів.

Формування соціалізації студентської молоді враховує інтереси як суспільства, так і особистості. Метою вищої освіти стає не просто отримання професійних знань, а й розвиток та саморозвиток людини. Це положення утворює міцне підґрунтя для реконструкції освітньої системи взагалі, та технічної, зокрема.

Формування соціалізації студентства тісно пов'язане з такими поняттями як “гуманізація” і “гуманітаризація”. При цьому, метою гуманізації є перетворення студента з пасивного отримувача навчальної інформації на особистість, на творця. Гуманітарна освіта ґрунтується на ряді принципів, з-поміж яких вважаємо

за необхідне виділити наступні: демократизацію і подолання догматизму; фундаментальну та методологічну підготовку спеціалістів у галузі гуманітарних знань; гармонійний розвиток особистості, що ґрунтується на оптимальному забезпеченні можливості духовного та культурного розвитку кожного студента; безперервність гуманітарної освіти протягом усього часу навчання у вищій школі; залучення до викладання гуманітарних дисциплін гуманітарно-технічної еліти: представників науки, культури, мистецтва, релігії, політики, права та інших галузей суспільного життя; посилення зв'язків гуманітарних кафедр з негуманітарними з метою комплексного навчання студентів; зв'язок навчального процесу із набуттям практичного досвіду, сферою відпочинку студентів; розвиток зв'язків з іншими вищими навчальними закладами країни та за її межами тощо.

Метою гуманітаризації вищої технічної освіти виступає оволодіння студентами гуманітарною культурою. У цьому плані вона є альтернативою характерних для технічної освіти сцієнтизму та технократизму, тому що без залучення майбутнього інженера до гуманітарної культури людства неможливе подолання бездуховності молоді, відчуження студентів від творчості. Адже на думку І.Канта, культура є кінцевою метою природи, бо вона дозволяє розумній істоті ставити перед собою будь-яку можливу мету [1, с. 386]. Як показують результати соціологічних досліджень, саме нестачу творчих здібностей, необхідних інженеру в його діяльності, він відчуває, перш за все, якщо їх розвитку не приділялась достатня увага у вищому навчальному закладі [2, с. 75].

Якщо пам'ятати, що гуманітаризація є перш за все подоланням розриву між природно-технічною і гуманітарною культурою, то основними її напрямками мають бути: системність організації навчального процесу, читання спецкурсів з історії і теорії культури; перетворення суспільних дисциплін на дійсно гуманітарні; надання статусу "програмних" новим предметам – ергономіці, технічній естетиці, інженерній психології, інженерній етиці та ряду інших; світоглядна орієнтованість загальнонаукових дисциплін; підвищена увага до історії науки, техніки та інженерної діяльності; фундаменталізація та екологізація вищої технічної освіти.

Людська особа є тотальною і не може зводитись тільки до знання та ерудиції. Проте сучасна система вищої освіти орієнтувала і орієнтує, в основному, на отримання професійних знань, на формування компетентного фахівця, але не на гармонійний, духовний розвиток особистості. У даному випадку освіта дійсно зводиться до навчання за відсутності зворотного зв'язку. Із урахуванням гуманістичної альтернативи гостро необхідною є ґрунтовна трансформація існуючих навчальних програм і підручників вищої школи.

Серед авторів підручників та навчальних посібників повинні бути не тільки фахівці даного напрямку, але й філософи-методологи, екологи, спеціалісти з інформатики та ін., інакше вимога системності знову залишиться лише пустими балачками і знання не зможуть перетворитися на освіту. А з підручниками у технічних вищих навчальних закладах, як засвідчують дослідження, з кожним роком стає все гірше. Їх поступово витісняють "методички", які є настільки заформалізованими, що в корені суперечать проголошеній ідеї фундаменталізації освіти.

Одним із ефективних засобів гуманітаризації технічної освіти є, на нашу думку, введення різноманітних курсів і спецкурсів із їх добровільним відвідуванням студентською молоддю. Однак суттєвою перешкодою для цього є технократичне мислення самих викладачів вищої школи. Ця ситуація потребує особливої уваги, тому що гуманітаризація повинна торкатися рівною мірою і студентської аудиторії, і викладацького корпусу, особливо в епоху безперервної освіти. Вихід нам бачиться у відновленні колишніх методологічних семінарів у школах молодих вчених, оскільки зазначені вище методологічні та світоглядні проблеми існують у будь-якій навчальній дисципліні. Їх усвідомлення полегшує трансформацію технологічного мислення викладачів у бік гуманітаризації.

Звернемо увагу ще на один суттєвий момент. Для всієї вітчизняної освіти, особливо вищої технічної, характерним є утвердження адміністративно-нормативної раціональності, що є запереченням руху до самовдосконалення і творчості, зв'язку з культурним та етнічним середовищем. У результаті, вона мало сприяє гармонійній соціалізації особистості.

Отже, потрібна докорінна зміна методологічних засад навчально-виховного процесу: сучасна вища освіта повинна бути поставлена так, щоб від студента вимагалась психологічна готовність до сприйняття і самостійного відбору необхідної для майбутньої професії інформації, оволодіння загальними методами і знаннями, прагнення безперервного навчання і творчого пошуку.

Останнє означає, що існуюча освіта, яка ґрунтується на схемі суб'єктно-об'єктних відносин між викладачем та студентом, повинна бути замінена педагогікою співпраці та співтворчості - синергетичною моделлю навчання, яка характеризується відкритістю освіти та творчим характером; вільним користуванням різними інформаційними системами; особистісною спрямованістю навчального процесу. У цьому випадку формується надзвичайно корисна для гармонійної соціалізації студента установка на духовну свободу, самостійне мислення та власні переконання.

Все це актуалізує необхідність оновлення форм та методів вищої освіти. Повинна відбутися трансформація змісту навчально-виховного процесу в технічному університеті у контексті посилення його культуротворчої спрямованості, актуалізація культуротворчого змісту природничих і технічних дисциплін.

Необхідно пам'ятати, що вивчення і викладання будь-якої дисципліни повинно проходити в руслі гуманістичного світогляду, що вимагає в якості найвищої цінності розглядати людину, а не сам по собі науково-технічний прогрес.

А це зобов'язує всіх, хто працює зі студентською молоддю не тільки до вдосконалення власного професіоналізму, але й до формування соціалізації студентів, до використання свого навчального предмету з метою гуманітаризації технічної освіти. Адже гуманістичного світогляду студентів вищих технічних навчальних закладів не є монополією ряду гуманітарних кафедр, а справа всього професорсько-викладацького колективу навчального закладу.

Висновки. Отже, саме завдяки підкоренню науково-технічного прогресу людським цінностям і екологічному імперативу технічна освіта має стати на шлях подолання розриву між гуманітарною і технічною культурою та формування культурного простору майбутнього інженера. Нова освіта повинна орієнтуватися

не тільки на науку, тобто раціональний спосіб пізнання миру, а на всю культуру в цілому. У встановленні синтезу дидактики та культури і є сутність нової освітньої парадигми, яка повинна забезпечити ефективну роль освітньо-виховного процесу у формуванні полікультурної соціалізації студентської молоді.

Література

1. Кант, И. Сочинения в 6 томах / И. Кант. – М. : Мысль, 1965. – Т. 3. – 600 с.
2. Миштина, Ю. Обучение навыкам эффективного профессионального общения в техническом университете // Проблемы инженерно-педагогической освіти. – 2007. – № 17. – С. 73-81.
3. Подольская, Е. А. Цели высшего образования: корректировка в ответ на вызовы времени / Е. А. Подольская // Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи : матеріали Міжнар. наук. конф. (15-16 квітня 2010 р., м. Харків) / Харків. держ. акад. дизайну і мистецтв. – Харків, 2010. – С. 59-61.
4. Стратегия гуманизма: (Из опыта работы науч.-учеб. Комплекса НТУ «ХПИ»): монография / под ред. В. И. Астаховой, Л. И. Тovaжньанского. – Харьков: Изд-во НУА, 2004. – 211 с.

References

1. Kant, Y. (1965). Sochineniia v 6 tomakh [Works in 6 volumes]. – Moskva : Mysl [in Russian].
2. Mishtina, Y. U. (2007). Obuchenie navykam effektivnogo professionalnogo obshcheniia v tekhnicheskome universitete [Education skills of effective professional communication at the Technical University]. Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity, № 17, pp. 73-81 [in Russian].
3. Podol'skaya, E. A. (2010). Tseli vysshego obrazovaniia korrektyrovka v otvet na vyzovy vremeni [The objectives of higher education: the adjustment in response to the challenges of our time]. Sotsial'no-humanitarni vektory pedahohiky vyshchoyi shkoly: materialy Mizhnarodnoyi naukovoï konf. Kharkivska derzhavna akademiya dyzainu i mystetstv - Kharkiv State Academy of Design and Fine Arts, pp. 59-61 [in Russian].
4. Astahova, V. I. & Tovazhnyanskyi, L. I. (2004). Strategiya gumanizma [Humanism Strategy]. Iz opyta raboty nauch.-ucheb. Kompleksa NTU «KhPY»: monografiya, Izdatelstvo Narodna Ukrainaska Akademiya, Kharkov. [in Russian].

Надійшла 16.06.2016

Бібліографічний опис для цитування :

Тугай, Н. О. Роль навчально-виховного процесу у формуванні соціалізації студентської молоді технічних університетів / Н. О. Тугай // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2016. – № 2 (8). – С. 181–187.